

ANNA ZALEWSKA

Zakład Psychologii Osobowości i Różnic Indywidualnych
Instytut Psychologii UŁ

„DOBRO INNYCH” JAKO WARTOŚĆ WŚRÓD LICEALISTÓW I STUDENTÓW W ZALEŻNOŚCI OD PŁCI I REAKTYWNOŚCI

WPROWADZENIE

Na podstawie analizy poglądów i definicji dotyczących wartości (Zalewska 1998) przyjmuję, że wartości cenione przez podmiot są rezultatem jego doświadczenia osobistego, społecznego i kulturowego. Źródłem wartości jest zaspokajanie potrzeb organizmu, wpływ otoczenia społecznego oraz przetwarzanie informacji w systemie poznawczym (Reykowski 1992; Schwartz, Howard 1984). Kształtują się one wraz z rozwojem rozumienia świata oraz pod wpływem tego, co uważane jest za najważniejsze w kulturze, w której jednostka żyje. Stanowią ogólne przekonania odnoszące się do pożądaných stanów rzeczy lub sposobów zachowania (Rokeach 1973). Są ściśle związane z systemem poznawczym, świadome, łatwo werbalizowane i względnie niezależne od konkretnych sytuacji. Dzięki temu można je badać wprost, za pomocą różnych technik werbalnych. Ponieważ warunkiem formowania się wartości jest rozwój systemu poznawczego, można założyć, że intensywnie rozwijają się i podlegają zmianom w okresie adolescencji i wczesnej dorosłości.

Powszechnie przyjmuje się, że wartości pełnią ważne funkcje w życiu człowieka. Stanowią kryteria wyborów i wyznaczają preferencje, nadają walencje (subiektywne wartości) i ważność obiektom i zdarzeniom, określają pożądane cele i zachowania, organizują doświadczenie i sterują zachowaniem jednostki (dla przeglądu por. Zalewska 1997a). Wielu badaczy wskazuje, że istnieją wartości, które są wspólne dla wszystkich ludzi (por. Zalewska 1997a). Rokeach (1973) oraz Schwartz i Bilsky (1990) sugerują, że wynika

to z faktu związania wartości powszechnych z czynnikami, które warunkują przetrwanie i dobrostan jednostek oraz gatunku ludzkiego. Zaznaczają jednak, że ich znaczenie może być odmienne w różnych grupach oraz dla różnych osób. Wśród wartości powszechnych Rokeach (1973) wyróżnia wartości społeczne oraz wartości indywidualne (indywidualistyczne). Wartości indywidualne ukierunkowane są na szeroko rozumiane dobro własne podmiotu. Wartości społeczne obejmują wartości prospołeczne ukierunkowane na dobro pozaosobiste (socjo- lub allocentryczne) oraz wartości ukierunkowane na dobre relacje z innymi (por. Zalewska 1997a). Jedną z wartości należących do kategorii wartości prospołecznych jest „Dobro innych” określane też mianem Altruizmu. Schwartz i Howard definiują Altruizm jako troskę o dobro (szczęście, dobrobyt, dobrostan) innych ludzi bez względu na konsekwencje materialne i społeczne, wynikające z niej dla podmiotu (Schwartz, Howard 1984). Jego cechą charakterystyczną jest uznawanie dobra pozaosobistego za największą wartość, a dobra innych za najważniejszy cel życiowy. Interesujące jest, jak ważne jest dla młodzieży „Dobro innych”, zwłaszcza obecnie, w czasie przemian społeczno-gospodarczych oraz wzrostu orientacji indywidualistycznej, i czy jego znaczenie wśród młodzieży zależy od innych zmiennych.

Cel badań sformułowano w postaci pytania: Czy ważność wartości „Dobro innych” wśród młodzieży zależy od reaktywności, płci i sytuacji życiowej młodzieży?

WAŻNOŚĆ WARTOŚCI „DOBRO INNYCH” A REAKTYWNOŚĆ

Reaktywność to podstawowy wymiar temperamentu w ramach Transakcyjnego Modelu Temperamentu Eliasza (1981, 1990) oraz Regulacyjnej Teorii Temperamentu Strelaua (1985, 1992). Obaj cytowani wyżej autorzy podkreślają, że temperament nie determinuje bezpośrednio rozwoju osobowości. Nie można więc oczekiwać, że reaktywność wyznacza bezpośrednio ważność wartości, które przecież w ogromnym stopniu zależą od wpływów społeczno-kulturowych. Jednakże w obu koncepcjach zakłada się, że reaktywność może pośrednio ułatwiać lub utrudniać kształtowanie pewnych cech osobowości. Zgodnie z tym przypuszczam, że reaktywność może współdeterminować ważność wartości „Dobro innych” poprzez kilka mechanizmów.

Przypuszczalnie jeden z nich jest związany z doświadczaniem stresu. Reaktywność determinuje intensywność reakcji oraz potrzebę stymulacji określaną przez poziom stymulacji, któremu towarzyszy dobre samopoczucie oraz wysoka efektywność działania. Nieskuteczna regulacja stymulacji prowadzi do rozbieżności pomiędzy napływającą a pożądaną stymulacją. Rozbieżność

ta może powodować stres, jak również obniżać efektywność działań lub zwiększać ponoszone koszty psychosomatyczne. Stres i jego skutki, szczególnie wynikające z nadmiernej stymulacji mogą prowadzić do koncentracji na własnych potrzebach i stanach wewnętrznych (por. Eliaś 1987; Zalewska 1995). W konsekwencji mogą sprzyjać rozwijaniu egocentryzmu i utrudniać rozwój skłonności, aby rezygnować z własnego dobra w imię wyższych celów, szczególnie dla „Dobra innych”.

Osoby wysokoreaktywne (WR) potrzebują mniejszej ilości stymulacji w porównaniu z niskoreaktywnymi (NR), aby czuć się dobrze i działać najefektywniej. Dane przedstawiane przez Strelaua (1985, 1988) sugerują, że osoby NR są mniej podatne i bardziej odporne na stres niż osoby WR. Zalewska (1995, 1996b, 1997b) wskazuje na kilka mechanizmów, które powodują, że osoby WR prawdopodobnie przeżywają częściej silniejszy stres w codziennych sytuacjach życiowych w naszym kręgu kulturowym, w porównaniu z osobami NR. Przedstawia również wyniki badań dotyczące studentów (Zalewska 1995) oraz pracowników banków (Zalewska 1996b, 1997b), które informują, że osoby NR ponoszą znacznie mniejsze koszty wynikające z przestymulowania, w porównaniu z osobami WR i osobami przeciętnie reaktywnymi (PR). Wyniki badań wskazują także, że osoby NR odczuwają większą satysfakcję związaną z zaspokajaniem potrzeb, w porównaniu z osobami WR i PR (Zalewska 1996a). Powyższe przesłanki skłaniają do przypuszczenia, że osoby WR są bardziej niż osoby NR narażone na rozwijanie egocentryzmu, wynikającego z mniejszego zadowolenia z zaspokajania potrzeb, z przeżywania silniejszego i częstszego stresu związanego z przestymulowaniem oraz z ponoszenia większych kosztów, wynikających z przestymulowania. Przypuszczalnie utrudnia im to przyswajanie wartości prospołecznych i zmniejsza znaczenie wartości „Dobro innych”. Osoby NR mają w tym kontekście większą sposobność przyswajania wartości prospołecznych i nadawania im większego znaczenia.

Inne potencjalne mechanizmy wpływu reaktywności na ważność wartości „Dobro innych” związane są z wrażliwością. Zakładam, podobnie jak Eliaś (1981) oraz Strelau (1985, 1992), że osoby WR są bardziej wrażliwe i mniej odporne na bodźce oraz kary niż osoby NR. Zakładam również, zgodnie z hipotezą Eliasza (1981, 1987, 1990, 1992), że większa wrażliwość osób WR na bodźce i na kary powoduje ich koncentrację na bodźcach społecznych. Rezultaty wielu innych badań potwierdzają hipotezę, że osoby WR są bardziej wrażliwe na wpływy i naciski społeczne niż osoby NR (por. np.: Eliaś, Wrześniewski 1988, 1991; Strelau 1985; Zalewska 1987). Zakładana u osób WR orientacja na bodźce społeczne i ich większa wrażliwość na oddziaływania społeczne, w porównaniu z osobami NR, mogą prowadzić do szybszego przejmowania wartości cenionych w danym otoczeniu. W tym wypadku

cenione wartości, jak również znaczenie Altruizmu wśród osób WR będą bardzo zróżnicowane, różne w różnych środowiskach i zależne od ważności wartości w danym otoczeniu.

Możliwe jest również, że wysoka wrażliwość osób WR może powodować silniejszą internalizację i nadawanie większego znaczenia wartościom społecznym, wśród nich wartości „Dobro innych”, bez względu na otoczenie, w jakim przebywają.

Ponieważ oczekiwania wynikające z zakładanych mechanizmów wpływu są niespójne, pytanie, czy i jak reaktywność różnicuje ważność wartości „Dobro innych”, pozostaje otwarte.

WAŻNOŚĆ WARTOŚCI „DOBRO INNYCH” A PŁEĆ

Wyniki badań wskazują (por. Schaffer 1981), że od niemowlęstwa kobiety są bardziej wrażliwe na bodźce społeczne i bardziej zorientowane na środowisko społeczne niż mężczyźni. Ujawniają większą empatię, silniejszy konformizm oraz większe zainteresowanie relacjami interpersonalnymi niż mężczyźni, którzy są bardziej zorientowani na rzeczy, zadania i bezosobowe zasady (Moir, Jessel 1993). Dziewczeta częściej niż chłopcy podejmują aktywność zgodną z oczekiwaniami społecznymi (Zalewska 1987). Z danych, zebranych przez Koralewicz (1987) wynika, że cele oddziaływań społecznych są odmienne wobec dziewcząt (kształtowanie wartości społecznych, szczególnie troski o innych i konformizmu) i wobec chłopców (kształtowanie wartości indywidualistycznych, szczególnie osiągnięć i samokierowania, autonomii). Dane te nasuwają przypuszczenie, że kobiety bardziej niż mężczyźni cenią wartości społeczne i prospołeczne, a zatem także „Dobro innych”.

Przypuszczenie to wzmocnione jest przez dane wskazujące, że płeć różnicuje ważność wartości społecznych i indywidualnych. Na przykład, wśród pracowników naukowych mężczyźni bardziej niż kobiety cenią prestiż naukowy, osiągnięcia i władzę, dla kobiet zaś bardziej ważny niż dla mężczyzn jest rozwój studentów, poziom nauczania oraz prestiż instytucji (Hutt 1972). Z badań opisywanych przez McClellanda (1985) wynika, że kobiety w porównaniu z mężczyznami bardziej cenią wartość „relacje interpersonalne”, a mniej cenią „indywidualne osiągnięcia”. Co więcej, kobiety częściej nastawione są na współpracę i skłonne do poświęcania własnego dobra na rzecz dobra grupy. Badania Feathera (1990) dostarczają informacji, że studentki bardziej niż studenci cenią wartości prospołeczne (troskę o innych). Także badania Zalewskiej (1997a) nad celami życiowymi licealistów i studentów wskazują na większą ważność ogólnie ujętych wartości społecznych oraz celów, ukierunkowanych na relacje z innymi i dobro pozaosobiste, dla młodzieży żeńskiej niż dla męskiej (przy braku różnic dla wartości indywidualistycznych).

Jednak Skarżyńska (1991) nie wykryła różnic pomiędzy uczennicami i uczniami warszawskich szkół podstawowych i ponadpodstawowych w ważności pięciu wartości społecznych (Rodzina, Przyjaźń, Natura, Inni ludzie, Zbawienie). Może to oznaczać, że różnice w ważności wartości społecznych (w tym prospołecznych) zależne od płci, są moderowane przez wiek i środowisko badanej młodzieży – bardziej widoczne są u starszej młodzieży i z mniejszych nisz ekologicznych (por. Zalewska 1997a). Ponieważ badaniami objęto starszą młodzież (licealistów i studentów), powyższe przesłanki prowadzą do hipotezy:

H1. „Dobro innych” jest bardziej ważne dla młodzieży żeńskiej niż męskiej.

WAŻNOŚĆ WARTOŚCI „DOBRO INNYCH” A SYTUACJA ŻYCIOWA MŁODZIEŻY

Trzecią zmienną niezależną nazwano sytuacją życiową. Badania prowadzone były wśród dwóch kohort – grup młodzieży uczącej się. Jedną z nich obejmowała uczniów Liceum Ogólnokształcącego w bardzo małym mieście, w wieku 17–19 lat. Drugą stanowili studenci uniwersytetu w dużym mieście, w wieku 19–26 lat. W konsekwencji, grupa uczniów w porównaniu z grupą studentów jest młodsza, mniej wykształcona i żyje w środowisku, w którym: stymulacja ekologiczna (zagęszczenie, hałas) jest słabsza (Eliasz 1981), relacje społeczne są bardziej bezpośrednie i mniej powierzchowne (Eliasz 1993), nacisk społeczny w kierunku rozwijania konformizmu i wartości społecznych jest większy (Koralewicz 1987).

Dane empiryczne wskazują również, że wraz ze wzrostem wykształcenia, a wśród młodzieży także z wiekiem (Skarżyńska 1991) rośnie znaczenie wartości indywidualnych (szczególnie osiągnięć i samokierowania, niezależności), a jednocześnie obniża się znaczenie wartości społecznych (konformizmu oraz ukierunkowanych na dobre relacje z innymi) (por. Kohn 1969; Koralewicz 1987; Skarżyńska 1991). Te przesłanki pozwalają oczekiwać:

H2: Wartość „Dobro innych” jest ważniejsza dla uczniów niż dla studentów.

METODA

OSOBY BADANE

W badaniach uczestniczyło 99 uczniów LO w małym mieście w wieku 17–19 lat (66 dziewcząt i 33 chłopców) oraz 93 studentów z różnych wydziałów Uniwersytetu Łódzkiego w wieku 19–26 lat (58 kobiet i 35 mężczyzn). Ze

względem na niekompletność danych oraz przyjęty wskaźnik reaktywności (por. Techniki i wskaźniki zmiennych) w analizach uwzględniano wyniki 144 osób. W tab. 1 przedstawiono rozkład liczebności osób w zależności od badanych zmiennych niezależnych.

Tabela 1

Liczebności badanych osób w zależności od płci, reaktywności i sytuacji życiowej (badanej kohorty)

Płeć	Uczniowie			Studenci			Razem
	WR	NR	Razem	WR	NR	Razem	
K	34	16	50	22	27	49	99
M	8	15	23	7	15	22	45
Razem	42	31	73	29	42	71	144

K – kobiety, M – mężczyźni; WR – wysokoreaktywni, NR – niskoreaktywni.

TECHNIKI I WSKAŹNIKI ZMIENNYCH

Do pomiaru reaktywności wykorzystywano skalę „Siła Procesu Pobudzenia” z Kwestionariusza Temperamentu Strelaua (1985), zgodnie z relacją: im wyższy wynik tym niższa reaktywność. Osoby wysokoreaktywne (WR) i niskoreaktywne (NR) zostały wyróżnione na podstawie średniej i 1/3 odchylenia standardowego ($\bar{R} = 49,8$, $\sigma = 14,37$).

Ważność wartości „Dobro innych” szacowano z wykorzystaniem Skali Wartości Smoleńskiej, Mandrosz-Wróblewskiej i Skarzyńskiej (Smoleńska 1988; Skarzyńska 1991). Technika ta składa się z trzech części, ale w analizach wykorzystywano wyniki jedynie pierwszej z nich. Zawiera ona listę 16 wartości (celów życiowych), skonstruowaną na podstawie wcześniejszych polskich badań socjologicznych. Ważność każdej wartości oceniana była na skali od 1 do 4 (zupełnie nieważne, raczej nieważne, raczej ważne, bardzo ważne). Na liście tej wśród 16 wartości znajduje się wartość „Inni ludzie” (życie w taki sposób, aby być pożytecznym dla innych ludzi). Wynik dla wartości „Inni ludzie” przyjęto za wskaźnik ważności wartości „Dobro innych”.

PROCEDURA

Badania prowadzono w małych grupach w kilku etapach, zbierając również dodatkowe dane dotyczące orientacji na wartości zawodowe i ponoszonych

kosztów psychosomatycznych. W każdej z grup dane dotyczące reaktywności uzyskiwano w innym etapie badań niż informacje dotyczące ważności wartości.

WYNIKI

Aby sprawdzić, czy zmienne niezależne wpływają na ważność wartości „Dobro innych” zastosowano trójczynnиковą analizę wariancji ANOVA. Jej syntetycznie ujęte wyniki zestawiono w tab. 2. Ważność wartości „Dobro innych” ogólnie oraz dla poszczególnych poziomów zmiennych niezależnych przedstawione są w tab. 3.

Tabela 2

Wpływ reaktywności (R), płci (P) i kohorty (K) na ważność wartości „Dobro innych”
– efekty trójczynnиковej ANOVA

	R	P	K	R x P	R x K	P x K	R x P x K
<i>F</i>	5,385*	1,567	4,619*	0,137	0,705	0,181	1,034
<i>p</i>	,022	,213	,033	,712	,403	,671	,351

* $p < ,05$.

Tabela 3

Ważność wartości „Dobro innych” dla poszczególnych poziomów zmiennych niezależnych

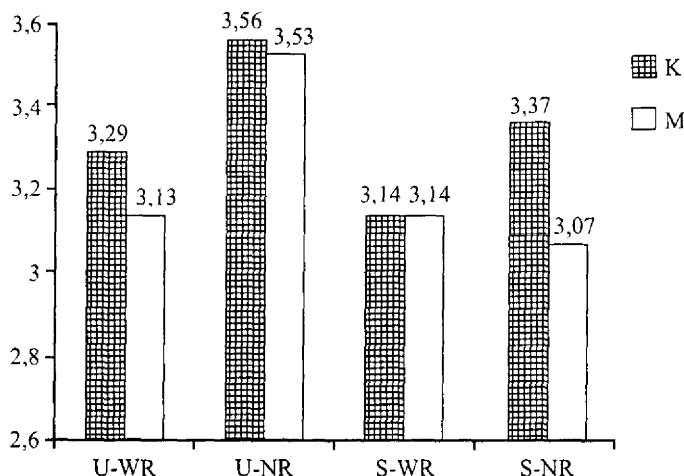
	Razem	Reaktywność		Płeć		Kohorta	
		WR	NR	K	M	UCZ	STUD
\bar{x}	3,30	3,21	3,38	3,32	3,24	3,38	3,21
σ	,592	,583	,592	,603	,570	,615	,558

K – kobiety, M – mężczyźni; WR – wysokoreaktywni; NR – niskoreaktywni; UCZ – uczniowie, STUD – studenci.

Dane przedstawione w tab. 2 wskazują, że ważność wartości „Dobro innych” zależy od poziomu reaktywności ($p < ,05$) oraz od badanej kohorty ($p < ,05$). Wyniki zestawione w tab. 3 dostarczają informacji, że osoby NR cenią tę wartość bardziej niż osoby WR, a uczniowie cenią bardziej „Dobro innych” niż studenci.

Wszystkie efekty interakcyjne zmiennych niezależnych w odniesieniu do ważności tej wartości są nieistotne statystycznie. W konsekwencji uwidacznia się addytywny wpływ efektów głównych. W jego rezultacie możemy stwierdzić,

że „Dobro innych” jest najbardziej cenione przez niskoreaktywnych uczniów, a najmniej cenione przez wysokoreaktywnych studentów, bez względu na ich płeć. Efekt ten jest wyraźnie widoczny na rys. 1, który obrazuje ważność wartości „Dobro innych” dla grup zróżnicowanych pod względem zmiennych niezależnych.

Rys. 1. Ważność wartości „Dobro innych” w grupach zróżnicowanych pod względem zmiennych niezależnych

U-WR – uczniowie wysokoreaktywni, U-NR – uczniowie niskoreaktywni,
S-WR – studenci wysokoreaktywni, S-NR – studenci niskoreaktywni.

DYSKUSJA

Rezultaty analiz w pełni potwierdzają hipotezę H2. Ważność wartości „Dobro innych” jest silnie różnicowana przez sytuację życiową badanej młodzieży. Uczniowie – młodszy, mniej wykształceni i żyjący w małych niszach ekologicznych, gdzie kontakty z innymi są bardziej bezpośrednie i mniej powierzchowne, nacisk na kształtowanie wartości społecznych jest większy, a stymulacja fizyczna środowiska ekologicznego (zagęszczenie, hałas) mała – bardziej niż studenci z wielkiego miasta cenią „Dobro innych”.

Wyniki nie potwierdzają hipotezy H1, że wartość „Dobro innych” jest bardziej ważna dla kobiet niż dla mężczyzn. Jest to zgodne z wynikami uzyskanymi przez Skarżyńską (1991), że wśród młodzieży ważność wartości „Inni ludzie” nie zależy od płci. Oznacza to, że wpływ płci na ważność poszczególnych wartości prospołecznych nie jest uniwersalny – zależy od badanych wartości i przypuszczalnie od innych zmiennych. Układ wyników

zgodny z oczekiwanym w hipotezie H1 jest wyraźnie widoczny wśród studentów NR i słabiej zaznaczony wśród uczniów WR (por. rys. 1). Wyniki te wydają się interesujące i będą rozważone w dalszej części dyskusji.

Ważność wartości „Dobro innych” jest różnicowana przez reaktywność – młodzież niskoreaktywna bardziej ceni tę wartość niż młodzież wysoko-reaktywna. Wydaje się, że istotną rolę odgrywają tu mechanizmy związane z regulacją stymulacji i doświadczaniem stresu. Uzyskany wynik jest zgodny z założeniem, że osoby WR częściej przeżywają stres związany z przestymulowaniem, co sprzyja ich koncentracji na sobie i utrudnia internalizację wartości ukierunkowanych na dobro innych ludzi.

Uzyskane wyniki wymagają jednak dalszego komentarza, ponieważ w rezultacie addytywnego wpływu efektów głównych widoczne jest, że „Dobro innych” najbardziej ważne jest dla uczniów NR, a najmniej ważne dla studentów WR (por. rys. 1). Obie te grupy cechuje niedopasowanie między ich potrzebą stymulacji a wartością stymulacji fizycznej środowiska – uczniowie NR narażeni są na niedostymulowanie, a studenci WR na przestymulowanie i związany z tym stres. Stres związany z przestymulowaniem sprzyja przypuszczalnie koncentracji na sobie i utrudnia studentom WR, bez względu na ich płeć, dostrzeganie potrzeb innych oraz nadawanie dużego znaczenia wartości „Dobro innych”. Dodatkowym elementem zwiększającym stymulację może być silniejszy konflikt między Altruizmem a wartościami indywidualistycznymi, które są bardziej ważne dla studentów niż dla uczniów (por. Zalewska 1997a). Możliwe, że prowadzi on do obniżania ważności wartości „Dobro innych”, aby zredukować stymulację. Uczniowie NR narażeni są na niedostymulowanie. Jednak albo przeżywają mniejszy stres z tym związany w wyniku mniejszej wrażliwości na odchylenia od optymalnego poziomu stymulacji (por. Eliaś 1981), albo stres wynikający z niedostymulowania nie powoduje tak silnej koncentracji na sobie (por. Eliaś, Wrześniewski 1988; Zalewska 1995). W rezultacie uczniowie NR, bez względu na płeć, otwierają się na innych, nadają większe znaczenie wartości „Dobro innych” i prawdopodobnie szukają dodatkowej stymulacji poprzez pomoc innym ludziom czy zachowania ukierunkowane na dobro lub ochronę innych. Jedynie w grupach, których potrzeba stymulacji jest dopasowana do stymulacji ekologicznej środowiska (studenci NR i uczniowie WR), układ wyników jest zależny od płci. Przypuszczalnie dopiero wtedy większa wrażliwość kobiet na bodźce społeczne oraz większy nacisk otoczenia na kształtowanie u nich tej wartości, zaczynają odgrywać ważną rolę w internalizacji wartości „Dobro innych”.

Uzyskane wyniki nasuwają refleksję, że ceniecie wartości „Dobro innych”, zwłaszcza jeśli wiąże się z realizacją tej wartości w zachowaniu (co nie było tutaj badane), sprzyja dostarczaniu sobie silnej stymulacji i może być skutecznym mechanizmem redukcji stresu związanego z niedoborem stymulacji.

BIBLIOGRAFIA

- Eliasz A. (1981), *Temperament a system regulacji stymulacji*, PWN, Warszawa
- Eliasz A. (1987), *Temperament-contingent Cognitive Orientation Towards Various Aspects of Reality*, [in:] J. Strelau, H. J. Eysenck (eds.), *Personality dimensions and arousal*, Plenum Press, New York
- Eliasz A. (1990), *Broadening the Concept of Temperament: Disposition or Hypothetical Construct?* „European Journal of Personality”, **4**, 287–302
- Eliasz A. (1992), *Rola interakcji temperamentu i środowiska w rozwoju człowieka*, [w:] A. Eliasz, M. Marszał-Wiśniewska (red.), *Temperament a rozwój młodzieży*, IP PAN, Warszawa
- Eliasz A. (1993), *Psychologia ekologiczna*, IP PAN, Warszawa
- Eliasz A., Wrześniewski K. (1988), *Ryzyko chorób psychosomatycznych: środowisko i temperament a Wzór Zachowania A*, Ossolineum, Wrocław
- Eliasz A., Wrześniewski K. (1991), *Two kinds of Type A Behavior Pattern*, [w:] C. D. Spielberger, I. G. Sarason, J. Strelau, J. M. T. Brebner (eds.), *Stress and Anxiety*, vol. 13, Hemisphere, Washington, 275–282
- Feather N. T. (1990), *Bridging the Gap between Values and Actions: Recent Applications of the Expectancy-value Model*, [w:] E. T. Higgins, R. M. Sorrentino (eds.), *Handbook of Motivation and Cognition*, vol. 2, The Guilford Press, New York
- Hutt C. (1972), *Males and Females*, Penguin, London
- Kohn M. L. (1969), *Class and Conformity: a Study in Values*, Dorey Press, Homewood
- Koralewicz J. (1987), *Autorytaryzm, lęk, konformizm*, Ossolineum, Wrocław
- McClelland D. C. (1985), *Human Motivation*, Scott-Foresman, Glenview (IL)
- Moir A., Jessel D. (1993), *Pleć mózgu*, PIW, Warszawa
- Reykowski J. (1992), *Emocje, motywacja, osobowość*, [w:] T. Tomaszewski (red.), *Psychologia Ogólna*, PWN, Warszawa
- Rokeach M. (1973), *The Nature of Human Values*, Free Press, New York
- Schaffer H. R. (1981), *Początki społecznienia dziecka*, PWN, Warszawa
- Schwartz S. H., Bilsky W. (1990), *Toward a Theory of the Universal Content and Structure of Values: Extensions and Cross-cultural Replications*, „Journal of Personality and Social Psychology”, **58**, 5, 878–891
- Schwartz S. H., Howard J. (1984), *Internalized Values as Motivators of Altruism*, [in:] E. Staub, D. Bar-Tal, J. Karyłowski, J. Reykowski (eds.), *Development and Maintenance of Prosocial Behavior*, Plenum Press, New York, 227–255
- Skarżyńska K. (1991), *Konformizm i samokierowanie jako wartości (struktura i źródła)*, IP PAN, Warszawa
- Smoleńska Z. (1988), *Cele życiowe młodzieży a cele życiowe rodziców*, „Psychologia Wychowawcza”, **2**, 201–214
- Strelau J. (1985), *Temperament osobowość działanie*, PWN, Warszawa
- Strelau J. (1988), *Temperamental Dimensions as Co-determinants of Resistance to Stress*, [in:] M. P. Janisse (ed.), *Individual Differences, Stress, and Health Psychology*, Springer Verlag, New York, 146–169
- Strelau J. (1992), *Temperament i inteligencja*, [w:] T. Tomaszewski (red.), *Psychologia ogólna*, t. 4, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa
- Zalewska A. (1987), *Temperament młodzieży uczącej się a ocena jej aktywności przez rówieśników*, „Psychologia Wychowawcza”, **30**, 4, 415–430
- Zalewska A. (1995), *Two Kinds of Anxiety and Somatic Complaints According to Reactivity*, „Polish Psychological Bulletin”, **26**, 4, 319–329

- Zalewska A. (1996a), *System wartościowania pracujących w zależności od wieku i reaktywności*, „Przegląd Psychologiczny”, **39**, 1–2, 211–226
- Zalewska A. (1996b), *Different aspects of health with regard to reactivity and cohesion in valuation system*, poster presented on 8th European Conference on Personality, July 8–12, 1996, University of Ghent, Belgium
- Zalewska A. (1997a), *Cele życiowe licealistów i studentów w zależności od reaktywności i płci*, „Psychologia Wychowawcza”, **40**, 1, 12–24
- Zalewska A. (1997b), *Adaptation to a New Workplace According to Reactivity and Values-motives Coherence at Work*, International Journal of Occupational Safety and Ergonomics, **3**, 3–4, 161–172

ANNA ZALEWSKA

„WELFARE OF OTHERS” AS A VALUE AMONG PUPILS AND STUDENTS WITH REGARD TO THEIR SEX AND REACTIVITY

The present study attempts to examine an importance of Altruism value considered as a concern for the welfare of others among youth. Its importance is estimated among pupils from secondary schools and students from the University of Łódź (who differ in their age and their life situation) with regard to their sex and reactivity. 93 students (aged 19–26) and 99 pupils of secondary school in a small town (aged 17–19) were examined with Strelau Temperament Inventory and Values Scale. The results show that Altruism is more important for pupils than for students. It is also more important for the low-reactive persons than for the high-reactive ones. The data do not confirm hypothesis stating that importance of Altruism among youth is dependent on sex.

Key words: values, „Welfare of others”, youth, gender, reactivity.